

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:2 – Sayı:6 - Kasım 2018

Nakiş nakış işlenen tarih, Pazırık

ANASY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001 e-ISSN 2618-6187

Ulusal Hakemli bir dergidir. Yılda 4 sayı yayımlanır. Dergide kuramsal ve uygulamalı özgün araştırma, inceleme, derlemeler ve kitap tanıtımlarına yer verilecektir. Dergide yayımlanan makalelerden yazarları sorumludur.

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet BEŞE - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım KÖKTEKİN - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal POLAT - Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Metin BAYRAK - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Hanifi PALABIYIK - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Neslihan DURAK - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN - Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sakıp Selçuk GÜNAY - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Salim CÖHCE - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Şeyhmus Recai TEKOĞLU – Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Akın BİNGÖL - Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Anıl YILMAZ - Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Ethem ÇAKIR - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR - Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit KILIÇ - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL - Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI - Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülnur AYDIN - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AYKUN - Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Suat VURAL - Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR - Atatürk Üniversitesi

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Nuray KARACA- Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Hilal Özden ÖZDEMİR ÇAKIR - İstanbul Ticaret Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ali AHMETBEYOĞLU -İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bayram Arif KÖSE - Artvin Çoruh Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Firdes TEMİZGÜNEY- Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gürsoy SOLMAZ- Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin KALEMLİ - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI - Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nihal TOROS NTAPIAPIS - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk AYDIN - Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Suat VURAL- Ardahan Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Begüm SOYSAL 11

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK RAPORLAMASI VE TÜRK ŞİRKETLERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY REPORTING AND A CONTENT ANALYSIS ON TURKISH COMPANIES

Kenan DEMİREL 39

MİLLİ MÜCADELE LİDERLERİNİN HATIRATI İŞİĞİNDE MANDA VE HİMAYE

MANDATE AND PATRONAGE IN THE LIGHT OF THE MEMORIES OF THE LEADERS OF THE NATIONAL STRUGGLE

Metin BİLAL 63

BUDİZM İNANCININ TÜRK DEVLETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF BUDDHISM ON THE TURKISH STATES

Cengiz GÜLER 81

İBN NAZİF'İN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERLERİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

A REVIEW OF IBN NAZÎF'S LIFE, HISTOGRAPHY AND THE WORKS

Önder Bilal GELGÖR 95

ÇARLIK RUSYASI'NIN TÜRKİSTAN COĞRAFYASI'NDAKİ FAALİYETLERİ VE BAŞKURT LİDER SALAVAT YULAYEV

THE ACTIVITIES OF TSARIST RUSSIA IN TURKESTAN GEOGRAPHY AND BASHKIR LEADER SALAVAT YULAEV

Sait YILDIRIM 111

SİNDRELLA KOMPLEKSİ: ÇAĞDAŞ KADINDA BAĞIMSIZLIK KORKUSU

MİLLİ MÜCADELE LİDERLERİNİN HATIRATIŞIĞINDA MANDA VE HİMAYE¹

MANDATE AND PATRONAGE IN THE LIGHT OF THE MEMORIES OF THE LEADERS OF THE NATIONAL STRUGGLE

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Kenan DEMİREL*

ÖZET

Hatıralar bir kimsenin yaşadığı veya tanık olduğu, kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları kendi gözlem ve bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türüdür. Bu eserlerde kişi kendi hayatıyla birlikte yaşadığı dönemin de bir portresini çizer. Bu yönüyle onlar, tarih bilimine kaynaklık etmeleri bakımından önemli kaynaklardır. Özellikle bünyesinde resmi yazışmaları barındıran bu türden eserler, tarih bilimi için vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ancak bu tür eserlerin önemli birtakım sınırlılıkları da vardır. Hatıratını yazan kişinin eserinde kendini öne çıkarması, dili yeterince iyi ve nesnel kullanamaması, bu sınırlılıklara örnek olarak gösterilebilir. Bu yüzden aynı dönem veya olayın anlatıldığı hatırat türden eserler tarih yazımında kaynak olarak kullanılacaksa mutlaka aynı konudaki başka eserler incelenmeli ve hatıratla karşılaştırmalı olarak ele alınmalıdır.

¹- Makale Geliş Tarihi: 27. 11. 2018 Makale Kabul Tarihi: 12. 09. 2018

*- Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi. k.demirel@alparslan.edu.tr, historian_demir@hotmail.com

Bu çalışmada, Milli Mücadele Dönemi'nin kurtuluş çarelerinden biri olarak düşünülen manda ve himaye konusu, Milli Mücadele'ye önderlik eden dört ismin bırakmış oldukları hatıralar bağlamında incelenecektir. Burada; Mustafa Kemal, Kazım Karabekir, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'un yazdıkları ışığında bu liderlerin Manda ve Himayeye karşı duruşlarının nasıl olduğuna yönelik birtakım çıkarımlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hatıra, Manda, Himaye, Lider, Tarih.

ABSTRACT

Memories are the type of writing that a person experiences or witnesses, and tells the events and phenomena that occur during his or her period based on his or her own observations and knowledge. In these works, the person draws a portrait of the period in which he lived with his own life. In this respect, they are important sources in terms of being a source for the science of history. This kind of works, which have official correspondences in particular, have an indispensable place for the science of history. However, such works have significant limitations. An example of these limitations is that the person who wrote the remembrance is prominent in his work, the language is not good enough and can not be used objectively. Therefore, if the same period or event is to be used as a source in the history writing, other works on the same subject should be examined and should be dealt with comparatively with the memory.

In this study, the subject of mandate and patronage, considered as one of the liberation struggles of the national struggle period, will be examined in the context of the memories left by the four leaders of the national struggle. Here, in the light of the writings of Mustafa Kemal, Kazım Karabekir, Rauf Orbay and Ali Fuat Cebesoy, some conclusions will be made on how these leaders stand against mandate and protection.

Key words: Memories, Mandate, Patronage, Leader, History.

GİRİŞ

Hatıra kavramını Şemseddin Sami Kâmûs-i Türkî'de; hatırlanan, akla gelen şey, hatıratı ise hatıra olmak üzere söylenenler olarak tanımlar (Sami 2013: 568-568). Hatırat kavramı günümüz anlamıyla ilk defa Muallim Naci'nin sözlüğünde açıklanmış ve daha sonra bu türün ismi olmuştur (Birinci 1998: 611). Modern tanıma göre hatırat; bir kimsenin içinde yaşadığı veya tanık olduğu ya

da kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları gözlem ve bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türüdür.

Arap literatüründe rihlât, vefeyât, havâdis; Farsçada sefernâme, tezkire gibi kitaplarda dikkati çeken hatıra notlarına Türkçede vekâyi, sergüzeşt, seyahatnâme, sefâretnâme gibi metinler arasında rastlanır (Okay 1997: 445).

Hatıra yazma düşüncesi insanın, birikimlerini başkalarıyla paylaşma ihtiyacından doğmuştur. Geçmiş olumlu ve olumsuz yönleriyle yeniden yaşama, güncel ve geleceğe taşıma düşüncesi insanları hatıra yazmaya yönlendirmiştir (Çandır 2001: 53). Hatıra yazılarında yazar kendi iç dünyasına yönelir; ancak bu yönelme dış dünyadan kopuk bir yönelme değildir. Hatırat yazarının birinci endişesi kendisini değil yaşadıklarını anlatmaktır. Bu türden eserlerde yazar eserini hazırlarken hafızasında yer edinmiş izlerden yola çıkar. Bu izleri bırakan olayları ve sebepleri de hatırlamaya bunların nedenlerini bulmaya çalışır. Bu durum yazarı yaşadıklarını tüm boyutlarıyla anlatmaya yöneltir. Bu anlatım her zaman belgelere dayanmadığı için objektif olmaz, yazarın duygu ve düşünceleri de işin içine girer. Çünkü yazar, yaşadığı olayları kendi penceresinden gördüğü şekliyle anlatır (Çandır 2001: 54; Özdemir 1972: 399).

İnsanların hayata ve insana duygusal yaklaşması ve yaradan karşısındaki çaresizlikleri, onların her şeyi kendi içinde yaşamalarına, dışarıya yansıtılmalarına neden olmuştur. Bundan ötürü insanlar hatıra türünden eserler yazarken kendi iç dünyalarını yansıtmaktan kaçınırlar. Genellikle dış dünya ile ilgili izlenimlerine ve vak'a anlatımına ağırlık verirler (Altınova 2003: 8).

Hatıralar; milletlerin hayatında rol oynamış kişilerin hatıraları, siyasilerin, askerlerin hatıraları, edebiyatçıların ve sanatkârların hatıraları ve sade vatandaşların hatıraları olarak sınıflandırılabilir (Altınova 2003: 8). Yazarının mesleği hatıraların konu, ifade ve üslup bakımından farklılıklar göstermesine neden olmaktadır (Akar ve Karakoç 2004: 386). Askerlerin yazdığı, belgelere dayalı, birliklerin hareket planını gösteren, anlatımın çeşitli kroki ve haritalarla desteklendiği eserler, savaş hatırası özelliği gösterir. Savaş hatıraları ikiye ayrılarak incelenebilir. Bunlardan birincisinde tamamen savaş sırasında geçen olaylar, bu hatıratı yazan askerın bilfiil savaş anlarına dayanarak yazılmıştır. Savaş anlarının diğer bir şekli ise savaştan doğrudan bahsedilmeden savaşın topluma olan etkilerinden bahsedilmesi şeklindedir. Bu türde toplumsal hayat merkeze alınır (Demirtaş 2017: 167). Savaş hatıralarında anlatım yalın ve nesnele yakındır.

Sanatçıların, özellikle edebiyatçıların hatıraları ise; olay ve kişiyle beraber anı sahibinin gözlem, duygu ve öznel yaklaşımı nedeniyle anlatımı doğrudan etkileyen sanatlı bir dille yazılmıştır. Dolayısıyla bu tür hatıralardaki anlatım sanatlı ifadelerle dolu olmasının yanı sıra subjektif bir karakter de sergiler (Akar ve Karakoç 2004: 386). Siyasilerin yazdığı hatıralar ise tarihçilere bilgi aktarmaktan ziyade, hatıra yazarının halk üzerinde istediği etkiyi uyandırabilmek için kişisel düşüncelerini ön plana çıkardığı yazılardır. Bu türde yazarın asıl amacı, olayların nasıl meydana geldiğini aktarmak değil, kendisinin bu olaylarda nasıl doğru davrandığını, haklı olduğunu ve kötü sonuçların başkaları yüzünden ortaya çıktığını anlatmaktır (Altınova 2003: 8).

Hatıralar kişilerin hayat maceralarının, diğer insanlarla kurdukları ilişkilerinin, düşüncelerinin, etraflarına dair müşahedelerinin, mesleki tecrübelerinin ve farklı konulardaki tespitlerinin, yorumlarının dile getirildiği tarih ilminin vazgeçilmez kaynaklarından biridir (Çevikel 2010: 86). Hatırat türünden eserler; arşiv, süreli yayımlar ve kitaplardan sonra tarih araştırmacıları için dördüncü kaynak grubunu oluşturur. Hatırat türünden eserler ilk üç gruptaki kaynakları tamamlayıcı özelliklere sahip olmakla birlikte, bunlarda bulunmayan bilgileri de içerebilir. Özellikle siyasi tarih çalışmalarında hatıralar vazgeçilmez birincil kaynaklar arasındadır (Birinci 1998: 618).

Hatıralar yaşanan hayatın tespitinde çok önemli kaynaklardır ve bu türden eserler tarih araştırmalarında çok önemli bir yer işgal eder. Hatıralar özellikle yakın dönem tarih yazıcılığının en fazla hassasiyet gerektiren kaynaklarından biri olmuştur. Tarih ilmi ve öğretimi için tüm faydalarına rağmen bu türden metinlerin yanlış usul bilgisiyle kullanıldıkları dikkati çekmektedir (Demirci 2017: 167). Hatıra türü eserler değerlendirilirken karşılaşılan sorun bu türün sınırlarının tam olarak tespit edilememesinden dolayı hatıra özelliği taşımayan otobiyografi, günlük, gezi vs. gibi türlerin de hatıra diye sunulması ve kullanılmasıdır (Altınova 2003: 8). Bunun için bir eserin hatıra olup olmadığı iyice tespit edilmelidir. Yani bu türden eserler tarih yazımında kullanılırken çok dikkatli davranılmalıdır. İlk bu türden eserlerin ne olduğu iyice araştırılmalıdır. İkinci olarak kullanılacak hatıra metninden önce bunu yazan kişi iyice tanınmalı ve hatıralarını hangi şartlarda yazdığı tespit edilmelidir. Yazarın açık veya gizli bir hedefi olup olmadığına dikkat edilmelidir. Kullanılacak metin bir süzgeçten geçirilmeli, iyice irdelenmeli ve metnin asıl nüsha olup olmadığı tespit edilmelidir. Kullanılan metnin sadeleştirilmiş veya seçme bir metin olup olmadığına

dikkat edilmeli ve eğer kullanılan hatıra böyle bir metin ise buna atıf yapılmamalıdır (Birinci 1998: 619).

Hatıraları tarihi bir kaynak olarak kullanırken dikkat edilmesi gereken başka bir husus ise tarihin “karşı tarafı da dinle” kuralına uymaktır. Yani aynı konu hakkında birden çok kaynak toplanıp bu kaynaklardaki benzer ve farklı ifadelerin ortaya çıkartılması gerekmektedir (Birinci 1998: 619). Tarihçi bu şekilde hatıra türünden kaynakları tarihin usullerine göre değerlendirip kullandığında hatıratı kişinin tarihinden cemiyetin tarihine dönüştürebilir.

Bu çalışmada “tarihin karşı tarafı dinle” kuralına uygun olarak Milli Mücadele sürecinde bir kurtuluş çaresi olarak düşünülen manda ve himaye meselesi, bu mücadeleyi yürütenlerin bırakmış olduğu anılar ışığında değerlendirilecektir. Bu değerlendirme yapılırken kullanılacak yöntem aynı konu hakkında birçok kaynaktan verilerin toplanıp konu ve ona bağlı temalar hakkında karşılaştırmalı bir çalışma ile sonuca ulaşmak şeklinde olacaktır. Çalışma milli mücadelenin dört önderinin bırakmış olduğu anılarla sınırlandırıldığı için kullanılacak kaynaklar da bu önderlerin bırakmış olduğu hatırat türünden eserler, bu liderlerin yapmış olduğu yazışmalar, bunlar hakkında yazılmış biyografiler ve konu hakkında önemli bilgiler ihtiva eden diğer telif eserler olacaktır.

1. Milli Mücadele Sürecinde Manda ve Himaye Meselesi

Manda ve himaye sistemi Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra toplanan Paris Barış Konferansı’nda gündeme getirilmiştir. 16 Aralık 1918’de Paris Barış Konferansı’na sunulan manda sistemine göre; Birinci Dünya Savaşı’nda yenilen merkezi devletlerden ayrılacak ülkelerin yönetimi Milletler Cemiyeti’ne bırakılıyordu. Milletler Cemiyeti Misakı’nın 22. maddesinde manda konusu ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu maddeye göre henüz bağımsız olma yeteneğine sahip olmayan devletler Milletler Cemiyeti tarafından bu yeteneğe sahip oluncaya kadar eğitilecekti. Ancak bu eğitim işini Milletler Cemiyeti bizzat kendisi yapmayacak, bu konuda büyük bir devleti görevlendirecekti. Bu devlet Milletler Cemiyeti’nin vekili olarak himayesindeki devleti yönetecekti (Aytepe 1999: 475).

Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti ekonomik, siyasi, askeri ve toplumsal alanlarda büyük bir çöküş yaşamıştır. Bu çöküş beraberinde bazı çevrelerde Osmanlı Devleti’nin artık kendi gücüyle varlığını sürdüremeyeceği düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Mondros Mütarekesi’nden sonra

başlayan işgaller karşısında Osmanlı Devleti'nin tepki gösterememesi Osmanlı aydın ve askeri çevrelerinde güçlü bir devletin manda ve himayesi olmadan kurtuluşun çok zor olacağı düşüncesinin doğmasına neden olmuştur. Bu düşünce Milli Mücadele süresinde birçok kez tartışılmıştır.

Manda ve himaye, Milli Mücadele'nin başlangıcında hem İstanbul'daki hem de Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'ye katılan birçok aydın ve asker tarafından kurtuluş çaresi olarak düşünülmüştür. Özellikle Wilson Prensiplerini yayınlayan Amerika'nın manda ve himayesine hem İstanbul'daki hem de Anadolu'daki aydın ve askerlerin birçoğu sıcak bakmaktaydı ve bu konu gerek Erzurum gerekse Sivas Kongrelerinde en fazla üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Öyle ki manda konusu Milli Mücadele'nin lider kadrosunun hatıralarında da geniş bir şekilde tartışılmıştır.

1.1. Hatıratı Işığında Mustafa Kemal Paşa'nın Manda ve Himayeye Karşı Tutumu

M. Kemal Paşa gerek Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında toplanan ikinci kurultayında 36,5 saat süren ve toplamda altı günde irat ettiği bu nedenle de “Nutuk” adını alan eserinde gerekse yaptığı konuşmalarda, verdiği demeçlerde manda ve himayeye karşı tutumunu net bir şekilde işlemiştir. İçeriğindeki tarihi vesikalar ile Milli Mücadele ve Türk devrim tarihi açısından birinci elden kaynaklar arasında gösterebileceğimiz “Nutuk” manda ve himaye düşüncesine karşı hem M. Kemal Paşa'nın hem de Osmanlı aydın ve askeri çevrelerinin yaklaşımı hakkında önemli bilgiler ihtiva eder.

M. Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nde irat ettiği nutkunda ülkenin içinde bulunduğu korkunç manzarayı tasvir ettikten sonra kurtuluş için düşünülen çarelerden birinin de güçlü bir devletin koruyuculuğuna sığınmak olduğunu belirtmişti. Bu düşüncede olanlar iki grupta toplanmıştı. Bunlardan biri İngiliz himayesini isteyen, ikincisi Amerikan mandasını isteyen gruptu. Amerikan mandasını savunanlara göre; güçlü bir devletin manda ve himayesi sayesinde yeni bir savaş vermeksizin ülke bir bütün halinde kurtarılacaktı. M. Kemal Paşa, manda ve himaye yolu ile ülkenin kurtarılacağı görüşüne sıcak bakmamaktaydı. Çünkü O, Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamladığına inanıyordu. Ona göre Osmanlı Devleti ve onun istiklali, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamı kalmamış boş sözlerden ibaretti ve kurtuluş için alınacak tek karar vardı, o da milli egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti

kurmakta (Atatürk 2009: 9). M. Kemal Paşa, manda ve himaye yoluyla böyle bir devleti kurmayı mümkün görmemiştir. Çünkü başka bir devletin koruyuculuğuna girmek en baştan bağımsız olmamayı, egemenlik haklarından vazgeçmeyi kabullenmekti. M. Kemal Paşa devlet olabilmeyi bir iradeye ve bir de egemenliğe sahip olabilme şartına bağlamıştır (Atatürk 2017: 44). Bu egemenlik iç ve dış egemenlik şeklinde olup bunlar birbirinden bağımsız değildir. Manda ve himayenin kabulü bunların her ikisinden de ödün vermek demektir. Bağımsızlık konusunda ödün vermeyen M. Kemal Paşa harici siyaset hakkındaki görüşünü de şöyle açıklamıştır: “*Herhalde devlet ve milletimiz dâhili ve harici bütün manası ile müstakil kalacaktır. Dinen dahi müstakil olmak mecburiyetindeyiz*” (Atatürk’ün Milli Dış Politikası I 1994: 36).

M. Kemal Paşa “Nutuk” ta temel ilkenin Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasını temin etmek olduğunu belirtmiştir. Bu ilke ise ancak tam bağımsızlığa sahip olmakla gerçekleştirilebilirdi. Mustafa Kemal Paşa’ya göre yabancı bir devletin himayesini kabul etmek, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir ve ayrıca böyle bir seviyesizliğe düşmemiş olanların isteyerek başlarına yabancı bir efendi getirmelerine de asla müsaade edilmez (Atatürk 2009: 8-9).

M. Kemal Paşa Erzurum Kongresini açış konuşmasında ülke içerisinde çeşitli konularda zararlı propaganda faaliyetlerinin olduğunu şu cümlelerle belirtmiştir: “...*Memleketimizde külliyetli ecnebi parası ve birçok propagandalar cereyan ediyor. Bundaki gaye pek aşikârdır ki, hareket-i milliyeyi akim bırakmak, âmal-i milliyeyi felce uğratmak, Yunan ve Ermeni âmalini ve bazı aksam-ı mühimme-i vatani işgal gayelerini teslih etmektir*” (Atatürk’ün Söylev ve Demeceleri I-III 1997: 4). M. Kemal Paşa’nın bahsettiği propaganda faaliyetlerinden biri özellikle Halide Edip ve çevresinin savunduğu Amerikan mandası ve himayesidir. Halide Edib, 10 Ağustos 1919 tarihinde M. Kemal Paşa ve Rauf Bey’e gönderdiği mektupta manda ve himayenin, özellikle Amerikan mandasının, neden gerekli olduğunu ayrıntılı olarak açıklamıştır. Mektubunda Halide Edib, bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını içine alacak bir Amerikan mandasını kötülüğün en az zararlısı olarak belirtmiştir. Amerika’nın Filipin gibi vahşi bir memleketi bile kendi kendini idare edebilen çağdaş bir devlet haline getirdiğini belirten Halide Edib, Amerikan mandası sayesinde on, on beş yıl içerisinde Türkiye’nin de bağımsız çağdaş bir devlet olabileceğini düşünmektedir. Ancak bunları söylemekle birlikte Halide Edib Amerikan mandasını istemekle devlet

haysiyetinden epeyce taviz verileceğini de kabul etmektedir. Mektubunun sonunda M. Kemal Paşa ve Rauf Bey'den Amerikan mandası hakkında uzakları görerek düşünüp çalışmalarını istemiştir (Atatürk 2009: 67-68).

M. Kemal Paşa'nın manda ve himayeye karşı oluşunu Erzurum Kongresi devam ederken yaptığı yazışmalarda da görülebilir. Bu karşı duruş Bekir Sami Bey'in manda ve himayeyi savunan telgrafına M. Kemal Paşa'nın verdiği cevapta açıkça gözler önüne serilmiştir. Bekir Sami Bey, 25-26 Temmuz 1919'da 5. Kafkas Kumandan Vekili Arif Bey'e dikte ettirip Amasya'dan gönderdiği şifreli telgrafta, tam bağımsızlığı tercih etmenin ülkeyi parçalayacağını belirterek iki üç vilayetle sınırlı bir bağımsızlık yerine mandaterliğin ülke bütünlüğünü sağlayacağını savunuyordu. Bekir Sami Bey'in tercihi Amerikan mandasına girmektir. Bu telgraf kongrede okunduğu sırada M. Kemal Paşa'nın yanında bulunan Mazhar Müfit, O'nun çok üzüldüğünü ve sinirlendiğini belirtmiştir. Mazhar Müfit, M. Kemal Paşa'nın bu telgrafa tepkisini yine onun cümleleri ile şöyle açıklamıştır: “...*Ne garip, Bekir Sami Bey de Amerikan mandasının kabulünü iltizam ve tavsiye etmekten başka çare bulamıyor. Ooh ne ala, mücadele yerine mandayı kabul edeceğiz ve rahata kavuşacağız! Bu ne gaflet, ne körlük ve hatta ne budalalık? İstanbul eazamı ricali de bu fikirde. İçlerinden biri çıkıp da, ‘Ya İstiklal Ya Ölüm’ diyemiyor*” (Kansu I 1997: 179). Mazhar Müfit, Rauf Orbay'ın da Bekir Sami'nin bu telgrafına çok sinirlendiğini ve “*Hayret en itimat ettiğimiz arkadaşlar bile yanılıyorlar*” şeklinde bir ifade kullandığını belirtmektedir.

M. Kemal Paşa, Bekir Sami Bey'in manda ve himayeyi savunan telgrafına verdiği cevapta kongrenin devlet ve milletin tam bağımsızlığından yana olduğunu belirtmiştir. Şartları ve mahiyeti belirsiz bir Amerika mandaterliğinden kongrede bahsetmenin doğru olmadığını da belirten M. Kemal Paşa, İstanbul'dan gelen bilgilerin de şüpheli olduğunu açıklamıştır. M. Kemal Paşa Amerikan mandası yoluyla ülkenin bir bütün olarak kurtarılacağı düşüncesinin de sözde kalacağını belirterek bu konuda Bekir Sami Bey'den daha teferruatlı bilgiler vermesini istemiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri III 2003: 242-243). Bekir Sami Bey, Amasya'dan 30 Temmuz 1919 tarihli 5. Tümen Komutanı Arif imzalı telgrafta, tam bağımsızlık istendiğinde vatanın birçok bölgeye ayrılacağı ve birkaç mandaya tabii olunacağını Dörtler Komisyonu'nca kararlaştırıldığını belirtmiştir. Ayrıca telgrafının devamında nasıl bir manda şekli isteyeceklerini de şu ifadelerle belirtmiştir: “*Amerikan mandasında sadece hâkimiyet hakları söz konusudur. Yurt bütünlüğümüzün korunması temel ilkedir. Amerika'dan*

*herhangi bir şekilde hükümet istemeyeceğiz. Amerika 'ya adil bir hükümet kura-
cağımız konusunda güvence vereceğiz. Anayasamızın hükümlülükleri yürürlük-
te kalmak, hanedanın her türlü haklarına dokunulmamak ve korumak, eskiden
olduğu gibi dışarıda temsilcilerimiz bulunmak şartıyla Amerikan Hükümeti'nin
mutluluğumuza ve gelişmemize yardımcı olmasını isteyeceğiz. İsteyeceğimiz
manda şekli budur”* (Atatürk'ün Bütün Eserleri III 2003: 242-243). M. Kemal
Paşa Erzurum'dan 1 Ağustos 1919 tarihinde Bekir Sami Bey'e gönderdiği telg-
rafında, Bekir Sami Bey'in bu açıklamalarını yerinde bulmakla beraber böyle
bir mandaterliğin Amerika'ya ne gibi bir yarar sağlayacağı konusunda Bekir
Sami Bey'den yeni bir izahat istemiştir. Bekir Sami Bey, 3 Ağustos 1919 tarihli
telgrafında yaptığı izahatta, Amerikalılarla şimdiye kadar yapılan görüşmelerin
varsayımlar üzerine gerçekleştiğini ve mandaterliğin her iki tarafa yükleyeceği
şartlar üzerinde durulmadığını belirtmiştir (Atatürk 2009: 64-66).

M. Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya 19 Temmuz 1919 tarihinde çektiği telg-
rafında, İstanbul'daki aydın zümreye hitaben bahsettikleri manda ve müzahere-
tin (yardımın) çok iyi bir şekilde tahlil edilerek milli gayeye uygun olup olma-
dığının tespitinin yapılmasını istemiştir. Telgrafında devamla; “...*Dersaadette*
zümre mesainin gagesi olan milletin vahdet ve mülkün tamamisi ve istiklal ve
*hâkimiyetin temini noktasında tasvir ve irae edilen Amerikan mandasının ka-
bulü halinde bu gaye mahsun kalabilir mi?”* diye soran M. Kemal Paşa, İstan-
bul'dan manda ve himaye yönünde yapılan açıklamaların bağımsızlık ve ege-
menlik noktasında kapalı ifadeler içerdiğini belirtmiştir (Cebesoy 2017: 230).
Bu kapalı noktaların aydınlatılmasını isteyen M. Kemal Paşa'ya göre, istiklal ve
hâkimiyete zarar getirmemesi şartıyla Amerikalıların iktisadi ve fenni yardım-
larında bir zarar yoktur. M. Kemal Paşa'nın bu düşüncesi, Philadelphia-Public
Ledger muhabiri Clarence K. Streit ile 26 Şubat 1921 tarihinde yaptığı on do-
kuz sorudan oluşan mülakatta da görülebilir. Clarence K. Streit'in Amerika ile
ilişkiler ve Amerikan yardımı ile alakalı sorduğu dördüncü soruya M. Kemal
Paşa şu yanıtı vermiştir: “*Amerikan dostluğundan yararlanmayı kuvvetle arzu*
etmekteyiz. Amerikan milleti ile hiçbir zaman kendimizi harp halinde addetme-
dik. Şimdiye kadar Amerikan milletin bizimle hala normal diplomatik ilişki-
ler kurmamış olmasına hayret ediyoruz. Biz diğer devletler karşısındaki siyasi
durumumuzdan müstakil olarak Amerika Birleşik Devletleri ile Misak-ı Milli
esasî dâhilinde diplomatik ilişkilerin tekrar kurulmasına hazırız. Bütün insanlık
ve milletimiz yararına olarak tabii kaynaklarımızın faaliyete geçirilmesi husu-

sunda Amerikan yardımının bizim için çok kıymetli olacağını takdir etmekteyiz. Ekonomik kalkınmamızı kolaylaştırmaya matuf her türlü yardım takdirle kabul edilecektir. Amerika Birleşik Devletleri'nin vatanımızın herhangi bir kısmı üzerinde hiçbir zaman toprak emelleri beslememiş olması hasebiyle Amerikan teknisyenlerin katkısı bizi daha ziyade memnun edecektir” (Atatürk'ün Milli Dış Politikası I 1994: 271-272).

M. Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya çektiği 13 Ağustos 1919 tarihli telgrafta, manda ve himayeye karşı tutumu daha nettir. Bu telgrafta M. Kemal Paşa'nın manda hakkındaki şu ifadesi oldukça önemlidir: *“Kara Vasıf Bey Amerika mandası ile çok uğraşılıyor. Anadolu'daki milletin gerçek duygularını anlatmayı mı başaramıyoruz? Acaba yazdıklarımız elinize geçiyor mu? Beyannamenin yedinci maddesi amacı anlatmaya yeter sanırım”* (Atatürk'ün Bütün Eserleri III 2003: 262).

M. Kemal Paşa'nın mandaya karşı tutumunda Sivas Kongresi'nde de bir değişiklik olmamıştır. Bu konuda Şevket Süreyya Aydemir, manda ve himaye meselesi ortaya atılınca kongredeki karışıklığın çok daha arttığını ve birçok delegenin yabancı sermaye peşinde koştuğu için manda ve himayeye taraftar olduğunu ve M. Kemal Paşa'nın Amerikan mandasının kabulü için tazyik edildiğini belirtmiştir (Aydemir II 1993: 123). Ancak M. Kemal Paşa manda ve himaye isteyenlere karşı tavizsiz bir tutum takınarak tepki göstermiştir. Mazhar Müfit Kansu, Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasını savunanlara karşı M. Kemal Paşa'nın tepkisini yine onun cümleleri ile şu şekilde açıklamıştır: *“...İstanbul'dakiler ve buradakiler nevmid ve hasta insanlardır. Ecnebi işgal tazyiki altında cesaret ve ümitlerini kaybetmiş olmanın verdiği teessürle ve marazi bir haleti ruhiye içinde hareket ediyorlar. Bunun başka türlü izahı yoktur. Bir milletin istiklal haklarını aramasından ve bu yolda gerekiyorsa son damla kanını akıtmasından daha tabii ne tasavvur edebilir? Şerefsiz, istiklalsiz, esir bir milletin çocukları olarak yaşamak yerine, efendice ve kahramanca ölmek elbette ki sayanı tercihtir. Bunu anlayamamak ne garip mantıktır?”* (Kansu I 1997: 247)

Sonuç olarak M. Kemal Paşa manda ve himayeye karşı olmakla beraber ulusal bağımsızlığa ve milli egemenliğe zarar vermeyecek dış yardımlara hiçbir zaman kapıları kapatmamıştır. Manda ve himayenin kabul edilmemesi, dış yardım alınmasına engel olarak görülmemiştir. Zira hem Erzurum hem de Sivas Kongre Beyannamesi'nin yedinci maddesi dış yardımın hangi şartlarla kabul edileceğine açıklık getirmekteydi. Bu şartlar ilgili maddede şu ifadelerle açık-

lanmıştı: “Devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü mahfuz kalmak şartıyla beyannamenin altıncı maddesinde belirlenen sınır içinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin iktisadi yardımını memnuniyetle karşılıyoruz” (Atatürk’ün Bütün Eserleri III 2003: 240). Ancak kongre beyannamesinin bu maddesine ve kararına rağmen beyannamenin manda ve himayeye açık bir kapı bırakıldığı izlenimi yaratılmıştı. Ali Fuat Paşa’ya göre; bu izlenim Erzurum Kongresi Beyannamesi’nin birinci maddesindeki “Camia-yı Osmaniye” ifadesinin yanlış bir şekilde yorumundan kaynaklanmaktaydı. Camia-yı Osmaniye ifadesinden bazı kimseler Osmanlı Devleti’nin eski sınırları anlamını çıkararak kongrenin bu maddesinin mandaya ve himayeye açık kapı bıraktığını belirtmişlerdi (Cebesoy 2017: 231). Bu ifade hakkında Kazım Karabekir de Ali Fuat Paşa ile aynı düşüncededir. Karabekir ayrıca bu ifadenin Osmanlı Devleti’ni Mondros Anlaşması’ndan önceki sınırları dâhilince kurtarmak isteyenlerin etkisi ile hazırlandığını da düşünmektedir. Karabekir’e göre bu etkiyi yaratan kişiler İstanbul’da Amerikan mandasını savunan kişilerle aynı düşüncede olanlardır. Çünkü kongre beyannamesinin altıncı maddesi Mondros’tan sonra elde kalan toprakları bir bütün kabul edip sınırı da bu maddeye göre belirlemişti ve beyannamenin birinci maddesindeki bu ifade, altıncı maddesi ile çelişmektedir (Karabekir 1951: 97).

M. Kemal Paşa “Nutuk” ta gerek Erzurum Kongresi’nde ve gerekse Sivas Kongresi’nde manda ve himayenin kabulü hakkında bir karar verilmediğini belirtmiştir. Her iki kongre beyannamesinin de yedinci maddesinin yazılış biçiminden kaynaklı yorumların sanki mandaya kapı aralandığı izlenimi oluşturduğunu söyleyen M. Kemal Paşa, ilgili maddeyi hatıratında tekrar açıklama gereği duymuştur. Erzurum ve Sivas Kongrelerinin yedinci maddesinde; devlet ve milletin hâkimiyet ve bağımsızlığı ile vatanın bütünlüğünü korumak şartıyla altıncı maddede belirtilen sınırlar dâhilinde, milletin gereklerine saygılı ve memleketi ele geçirme emeli beslemeyen herhangi bir devletin teknik, sınai ve ekonomik yardımının memnuniyetle karşılanacağı belirtilmekteydi. M. Kemal Paşa bu maddedeki “herhangi bir devlet” ifadesinden Amerikan mandası yorumuna ulaşmanın yersiz olduğunu belirtmiştir (Atatürk 2009: 77). Ancak bu konuda Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy M. Kemal Paşa’dan farklı düşünmektedir. Rauf Bey, ilgili maddede prensip olarak dış desteğin kabul edildiği ancak hangi devletten destek isteneceğinin açıklanmadığını söylemiş ve bu yardımın Amerika’dan isteneceğinin dolaylı yollardan açıklandığını ve bunun doğrudan doğruya belirtilmesinde de bir sakınca olmadığını belirtmiştir (Atatürk 2009:

77). Bu konuda Ali Fuat Cebesoy da Rauf Orbay gibi düşünmektedir. Ali Fuat Paşa “Milli Mücadele Hatıraları” nda “...*Burada herhangi bir devletten kastedilen mana hiç şüphesiz Amerika Birleşik Devletleri idi, zira bu tarihlerde büyük devlet olarak yalnız Amerika bir istila emeli beslemiyordu*” (Cebesoy 2017: 232), diyerek düşüncesini belirtmişti.

M. Kemal Paşa manda ve himayeyi desteklemediğini “Nutuk” ta söylemekle beraber milli mücadelenin bazı önemli isimlerinin mandaya, özellikle Amerikan mandasına taraftar olduklarını belirtmiştir. M. Kemal Paşa’ya göre bu isimlerden biri Rauf Orbay’dı. “Nutuk” ta M. Kemal Paşa Rauf Orbay’ın Sivas Kongresi’nde manda hakkında yaptığı açıklamaları düşüncesine delil olarak göstermiştir. Rauf Bey, Sivas Kongresi’ndeki açıklamasının sonunda memleketimize karşı en tarafsız durumda bulunan Amerika’nın desteğini kabule mecburuz diyordu. Ayrıca Rauf Orbay kendi hatıratında da M. Kemal Paşa’nın bu düşüncesini destekler mahiyetteki şu cümleleri yazmıştır: “...*Avrupa’da memleketimizi taksim meselesi mevzubahis olmuştur. Paris’teki sulh konferansında verilen kararları unutmadık. Bu karara göre yurdumuz İstanbul ve İzmir de dâhil olmak üzere parça parça edilerek büyük devletler arasında paylaşılıyor. Bize ancak Orta Anadolu’nun bir kısmı bırakılıyordu. Zayıf kaldığımız müddetçe bu taksim meselesi baki kalacaktır. Bir an evvel kuvvetlenmenin bir çaresini bulmalıyız. Kanaatime göre bu da ancak tarafsızlığı malum olan Amerika’nın yardımını kabulle kabil olabilir.*” (Orbay 1993: 257) Esasında Rauf Orbay da hatıratında manda uygundur, demiştir. Ancak Rauf Orbay’ın belirttiği manda her iki kongre beyannamesinin de ilgili maddelerine aykırı değildir. Nitekim Mazhar Müfit de M. Kemal Paşa’dan farklı olarak Rauf Bey’in Sivas Kongresi’ndeki bu konuşması ile manda taraftarlığı yapmadığını aksine kendisine mandacı yakıştırmaları yapanlara bir cevap verdiğini belirtmiştir. Çünkü Mazhar Müfit’e göre; Rauf Orbay bu beyanatında, toprak ve istiklal bütünlüğüne sahip bir Türkiye’ye iktisadi, fenni, sınai ve zirai kalkınma sağlayacak bir dostluk müzaheretini arıyor ve Amerika’yı da bu bakımdan tercihli bir vaziyette görüyordu. Onun böyle düşünmesinin de manda ile hiçbir alakası yoktu (Kansu I 1997: 250). Erzurum Kongresi’nden beri Rauf Bey’in manda istediğini ima edenler bu netice karşısında umarım ki hicap hissedeceklerdir, diyen Mazhar Müfit, Rauf Bey’in ne Erzurum’da ne de Sivas’ta manda lehine tek kelime ettiğini söylemiştir (Kansu I 1997: 249). Mazhar Müfit, Rauf Bey’in Amerikan Kongresi’nden Türkiye’de incelemeler yapmak üzere bir heyet göndermesini isteyen teklifinin kabulü ile kongredeki manda tartışmalarının durulduğunu söylemiştir.

M. Kemal Paşa “Nutuk” ta, Rauf Bey’in önerisiyle kabul edilip Amerikan kongresine ülkenin vaziyetinin incelenmesini öngören bir telgrafın çekildiğinden bahsetmekle birlikte bu telgrafın ayrıntısına girmemiştir. Ancak Ali Fuat Paşa, bunu tarihi bir vesika olarak hatıralarına almıştır. Sivas Kongresi adına Kongre Başkanı M. Kemal Paşa, Başkan Vekili Hüseyin Rauf, İkinci Başkan Vekili İsmail Fazıl Paşa gibi isimlerle Amerikan Kongresine hitaben çekilen telgrafta; Amerika’dan, bir heyetin Osmanlı İmparatorluğu’nun her tarafında incelemeler yapması amacıyla gönderilmesi istenmekteydi (Cebesoy 2017: 232-233).

M. Kemal Paşa’nın hatıralarına, yazışmalarına, onun hakkında yazılan eserlere bakıldığında manda ve himayeye karşı olduğu görülür. Ancak onun mandacı olduğunu düşündüğü kişiler kendi hatıralarında bunun tam aksini iddia etmişlerdir. Buna örnek Rauf Bey’in hatıratında görülmektedir. Rauf Bey bu iddiasını M. Kemal Paşa’nın Amerikan Tahkik Heyeti ile yaptığı görüşmeye dayandırmaktadır. Amerikan Tahkik Heyeti ile yaptığı görüşmede; M. Kemal Paşa heyetteki General Mosoley ve McCoy’a milli harbin Yunanlılar tarafından İzmir’de yapılan vahşetler üzerine başladığını ve İmparatorluğun her köşesinde küçük küçük milli müdafaa birlikleri kurulduğunu ve Sivas Kongresi’nin bu grupların birleştirilip tek kuvvet ve hareket haline getirilmek maksadıyla yapıldığını anlatmıştır. Görüşmenin devamında amaçlarının Osmanlı İmparatorluğu’nun büyüklüğünü, tarafsız ve büyük bir devlet ve hepsine tercihen Amerika Birleşik Devletleri’nin müzaheretini altında muhafaza etmek olduğunu söylemiştir. Sadece son cümleye bakarak düşünüldüğünde Rauf Bey’in haklı olduğu söylenebilir. Ancak M. Kemal Paşa hedeflenen yardımın ne şekilde kabul edileceğini de açıklamıştır. Buna göre bu yardım iç idareye ve dış münasebetlere hiç müdahale etmemek üzere hafif bir ağabeylik şeklinde olmalıydı. Heyettekiler M. Kemal Paşa’nın bu düşüncesine karşılık kendi mevkiini bilen hiçbir devletin eline tam salahiyet ve hâkimiyet almadan böyle bir müzaheretini kabul etmeyeceğini söylemişlerdi (Orbay 1993: 275-276).

1.2. Hatıratı Işığında Kazım Karabekir Paşa’nın Manda ve Himayeye Karşı Tutumu

Kazım Karabekir “İstiklal Harbimiz” adlı eserinde, manda ve himayeye lehine İstanbul’da genel bir eğilimin olduğunu belirtir. Karabekir’in belirttiğine göre bu eğilim, İsmet İnönü’nün 1 Haziran 1919 tarihinde İstanbul’dan ve Hüsrev Bey’in 7 Haziran 1919 tarihinde Havza’da M. Kemal Paşa’nın yanın-

dayken gönderdiği mektuplarda açık bir şekilde görülmektedir. Yazdığı mektupta İsmet İnönü, İstanbul'daki asker ve aydın çoğunluğun Amerika'nın parçalanmamış Türkiye'yi bir bütün olarak himayesine almasını tercih ettiklerini belirtmiştir. Kazım Karabekir, İsmet Paşa'nın da bahsedilen çoğunlukla aynı fikirde olduğunu ve bu görüşünün Sivas Kongresi'nden sonra da değişmediğini belirtir. Hüsrev Bey'in mektubunda ise İstanbul'daki görüşe yakın ifadeler bulunmaktaydı. M. Kemal Paşa'nın kurmayında haber alma ve siyasi şube müdürü olan Hüsrev Bey'in Havza'dan, M. Kemal Paşa'nın yanındayken gönderdiği mektuptaki ifadeler, Kazım Karabekir'in dikkatini daha fazla çekmiştir. Çünkü Kazım Karabekir, M. Kemal Paşa'nın bilgisi olmadan Hüsrev Bey'in böyle bir mektubu kaleme alamayacağını düşünmektedir. Bu mektubunda Hüsrev Bey, Amerika gibi tarafsız ve prensiplerine sadık bir devletin himaye değil; ancak murakabe (yardımcı olma) tarzında olan mandasının istendiğini belirtiyordu. Mektubunun devamında kötülüklerin daha az zararlısı olarak bu usulün millete ne gibi faydasının olacağını doğrusu kestiremiyorum diyen Hüsrev Bey, bu fikrin son çare olarak düşünülebileceğini de belirtmiştir (Karabekir I 1995: 197-202). Kazım Karabekir, İstanbul'da manda ve himaye konusunun gazete köşelerinde tartışılacak kadar aleni propagandasının yapılmasına rağmen hükümetin bu konudaki resmi görüşünü açıklamamasını üzüntü verici bulmuştur. Kazım Karabekir bu konudaki görüşünü, Ali Fuat Paşa'nın azli üzerine Harbiye Nezareti'ne 29 Ağustos 1919 tarihinde yazdığı telgrafın beşinci maddesinde şu şekilde açıklamıştır: *“Bir müddetten beri hafiyen başlayan memleketin inkisamı ve İngiliz, Amerikan mandaterlikleri bu son zamanlarda artık aleni propaganda derecesine ve matbuatın münakaşa sütunlarına geçmiştir. Bütün bunların hülasa-ı tedkikatı güya hükümet İngiliz mandasını terviç ediyor. İngiliz mandası makamı saltanat ve hilafeti bir hidiv derecesine indirmek ve bugün zaten tamamıyla işgal altına alınmış bazı aksam-ı vatani ecnebi devletlerin ayrı ayrı mandaterliğine terk etmek imiş, millet ise hiçbir vakit istila ve tahakküm politikası takip etmeyen, vahdet ve istiklal-i milliyeye riayetkâr olacağını ima eden Amerika mandasını istiyormuş. İşte pek şayan-ı teessür ve dikkattir ki bütün mesul makamlardaki zevat bu ana kadar hiçbir vecihle hükümetin nokta-i nazarını işitmemiş, asla tenvir edilmemiştir”* (Karabekir I 1995: 395). Kazım Karabekir İngiliz mandasını isteyenlere karşı Harbiye Nezareti'nden *“Zalilâne (alçakça bir şekilde) bizi Mısır mı yapıyorsunuz”* (Karabekir 2009: 501), diyerek dikkatli olunmasını istemiştir.

Kazım Karabekir, İsmet Bey ve Hüsrev Bey'in mektuplarındaki ifadelerden sonra manda ve himaye konusunda kendi görüşünü belirtmiştir. Beni en çok düşündüren manda ve himaye düşüncesinin genel kabul haline gelmesidir, diyen Kazım Karabekir'e göre böyle yaldızlı kelimeler vatanın İtilaf Devletleri arasında bölünmesi ile sonuçlanacaktır. Milli kuvvetlerle sonuna kadar mücadele etmekten başka çare olmadığını belirten Kazım Karabekir hatıratında, M. Kemal Paşa'nın Bolşeviklikten, erkân-ı harbiyesinin mandadan bahseddiği beni pek müteessir etti, demiştir (Karabekir I 1995: 195). Kazım Karabekir'in bu ifadelerinden M. Kemal Paşa ve ona yakın kişilerin Bolşeviklik veya manda ve himayeye taraftar olduğu sonucu çıkarılabilir. Karabekir her iki düşünceye de karşı olduğunu, bu konuda M. Kemal Paşa ve çevresindekileri de uyardığını belirtmiştir. "Paşaların Kavgası" adlı eserde Karabekir, o dönem yaptığı ikazı şu cümlelerde belirtmiştir: "...*Bu memleket savaşın başında ya Bolşeviklere teslim olacaktı ya Amerikan mandasını kabul edecekti, bunlara engel olan, işte benim*" (Karabekir 2005: 54).

İstanbul'daki manda ve himaye taraftarlarının 15-30 yıllık bir Amerikan mandasının kabulünü istemeleri Kazım Karabekir'i çok kızdırmıştı. "*Bu ne belalı manda imiş! Hanımların modasından daha ibtilâlî! Bereket her şey doğuda kolay ve çabuk yayılamıyor*" diyen Kazım Karabekir, herhangi bir devletin mandasına girmek ile Bolşevik olmanın ikisinin de ölüm olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini ise "İstiklal Harbimiz" adlı hatıratında şu cümlelerle belirtmiştir: "*Mandaya girmek, Bolşevik olmak; bunların ikisi de ölümdü. Şu farkla ki birincisi suda boğulmak, diğeri de ateşte yanmaktı. Hem de bu ölüm bir ecel değil, intihar olacaktı. Yürünecek tek bir yol vardı. Bizim yürümeye başladığımız selamet yolu. Yolumuzun üstünde su ve ateş yok değildi. Fakat bunlara can kurtarma bedeli olarak birkaç avuç fedakâr atmakla milleti mesut hedefe vardırmaq, mümkün olacaktı. Bu namus yolunun sonu hürriyet ve istiklaldî*" (Karabekir I 1995: 319). Bu cümlelerden Kazım Karabekir'in sadece mandaya değil Bolşevik olmaya da karşı olduğunu görmekteyiz.

Manda ve himaye konusunda Kazım Karabekir'i en çok kızdıran gelişmelerden biri de 12. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'in 13 Ağustos 1919 tarihinde 15. Kolordu Komutanlığına çektiği telgraftır. Bu telgrafta, Amerikan mandası altında olacak bir Ermenistan'a toprak verilmesi, verilen topraklardaki Müslüman ahalinin göçü hakkındaki birtakım ifadeler, Kazım Karabekir tarafından hem komik hem de anlamsız bulunmuştur. Zira adı geçen telgrafta, Er-

zincan ve Sivas arasında yaşayan Ermenilerin de yeni Ermenistan sınırları içine nakledilmesi isteniyordu. Kazım Karabekir’e göre Selahattin Bey gibi düşünen ve dürüstlüğüyle tanınan kişiler doğuya bir türlü hâkim olamayan İtilaf siyasetçileri tarafından kandırılıyordu. Karabekir’e göre İtilaf siyasetçileri; “*Doğuda Ermenileri tatmin edin, bütün dünya efkâr-ı umumiyesi lehinize döner. En verimli vilayetlerinizde müstakil bir hükümet olarak yaşarsınız.*” şeklindeki cümlelerle İstanbul’daki aydınları manipüle ediyordu (Karabekir I 1995: 316).

İstanbul’da manda konusunda iki fikir öne çıkıyordu. Bunlardan biri İngiliz, diğeri ise Amerikan mandası fikriydi. Kazım Karabekir’e göre; İngiliz mandasını isteyenler Kuvva-yı Milliye’yi imhaya çalışıyordu. Başta Damat Ferit Paşa hükümeti olmak üzere onlara destek veren birçok aydın da İngiliz mandasına taraftar olmakla onlara yardım ediyordu (Karabekir 1951: 41). İngiliz mandasına karşı Amerikan mandasına taraftar olan aydınlara göre; İngiliz mandasının kabulü ile İtilaf devletleri yer yer işgal ettikleri ve daha da edecekleri yerleri alacak; Osmanlı Devleti, Boğazlar ve birkaç vilayet ile Fas Sultanlığından beter bir halde İngiliz himayesinde bir hidivlik olarak kalacaktı. Bu İstanbul’daki aydın zümre için kabul edilemezdi. Çünkü milli mukavemet toptan zarar görecekti. Bu zümrenin istediği parçalanmadan zararsız bir mandaya girmekte ve bunun için de en uygun aday Amerika’ydı. Kazım Karabekir, İtilaf siyasetçilerinin milli direnişi bitirmek için Amerikan mandasını önerdiklerini düşünüyordu. İstanbul’daki aydın zümrenin Amerikan mandasını önermesi de bu amaçlaydı (Karabekir 1995: 373). Amerikan mandasının kabul edilmesi yönünde Sivas Kongresi yaklaştıkça telkinlerin daha da arttığını belirten Kazım Karabekir, 28 Ağustos 1919 tarihinde bu konunun M. Kemal Paşa ve Rauf Orbay ile bir kez daha müzakere edildiğini ve sonuna kadar milletin istiklali için uğraşmak ve milleti esarete düşürmemek yönünde bir kararın alındığını belirtmiştir. Niha yet çaresiz kalınırsa memleketin bağımsız kalması ve parçalanmaması şartıyla Amerikan yardımına taraftar olunacaktı (Karabekir I 1995: 389). Ancak alınan kararın bu son cümlesi gizli kalacaktı.

1.3. Hatıratı Işığında Rauf Orbay’ın Manda ve Himayeye Yaklaşımı

Rauf Orbay “Cehennem Değirmeni (Siyasi Hatıralarım)” adı eserinde, manda ve himayeyi dönemin şartları çerçevesinde, kendi gücümüzle derlenip toparlanamayacağımız düşüncesiyle, İngiltere veya Amerika gibi büyük bir devletin geçici bir zaman için himaye şeklinde yardımını isteyip kabul etmek

meselesi olduğunu belirtmiştir (Orbay 1993: 249). Rauf Orbay, manda ve himaye düşüncesinin kendileri ve arkadaşları tarafından ne Erzurum ne de Sivas'ta düşünüldüğü, bu meselenin kendilerinin Anadolu'ya geçtikten sonra İstanbul'da kurtuluş işini düşünen çeşitli gruplar tarafından gündeme getirildiğini belirtmiştir. Bu gruplar İstanbul'a gelen Amerika tahkik heyetiyle temaslarından sonra bu düşünceyi tek kurtuluş çaresi olarak görmüşlerdi. Rauf Orbay, İstanbul'da Amerikan mandasını savunan bu aydın zümresinin bayraktarlığını Halide Edib'in yaptığını belirtmiştir. Bu yönde Halide Edib tarafından kendisine ve M. Kemal Paşa'ya hitaben yazılmış mektuba o da hatıratında yer vermiştir. Bu mektupta Halide Edib, Amerikalıların Türkiye'yi olduğu gibi hiçbir parçaya ayırmayarak, eski sınırları dâhilinde himaye etmek istediklerini belirtmişti (Orbay 1993: 253).

Rauf Orbay, 13 Ağustos 1919 tarihinde Memleket Gazetesi sahibi İsmail Hami Bey'den eski Sadrazam İzzet Paşa'nın Amerikan mandasının Anadolu hareketince talep edilmesi halinde kabul olunacağını açıklayan bir telgraf almıştır. Bu telgrafta İzzet Paşa; 15, 21, 30 sene gibi bir süre geçici olacak şekilde, hilafet ve bağımsızlığın masun kalması, memleketin işgal edilmemesi, asayişin Türk ordusunca sağlanması, boğazlardaki istihkâmların Türk askeriyeye birlikte korunması, Ermenistan arazisinin nüfus mübadelesine göre tayini gibi esaslar dâhilinde mandanın idari, mali, ticari, zirai ve sınai olması gerektiğini belirtmiştir. Rauf Orbay, İsmail Hami Bey'den gelen bu telgrafa 16 Ağustos 1919 tarihinde cevap vermiştir. Telgrafa cevaben Amerikan yardımının Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin yedinci maddesindeki şartlara göre kabul edilebileceği belirtilmiştir (Cebesoy 2011: 109-110).

Rauf Orbay, Milli Mücadele'nin İstanbul'daki temsilcisi olan, temizliğinden, dürüstlüğünden ve vatanseverliğinden şüphe etmediği Kara Vasıf Bey'in de Amerikan mandası taraftarı olduğunu belirtiyordu. Kara Vasıf Bey, Amerikan mandası taraftarlığını Sivas Kongresi'ne de taşımıştı. Bu kongrede, Kara Vasıf Bey'in istiklalimizi korumak şartıyla bir Amerikan mandasını desteklediğini belirten Rauf Orbay, bu konuda Kara Vasıf'ın Sivas Kongresi'nde birçok taraftar bulduğunu da hatıratında açıklamıştır. Kara Vasıf'ın önerilerini destekleyenlerden biri de Refet Paşa'ydı. Refet Paşa bu konudaki düşüncesini Sivas Kongresi'nde şu cümlelerle açıklamıştı: *“Manda istiklalimize mani değildir. Manda ile kuvvetlenirsek istiklalimize daha iyi sahip oluruz. Kuvvetli olmayıp zayıf kalırsak işte o zaman manda altında eziliriz. Şurası muhakkak ki bugün*

İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan bizi taksim etmek istiyorlar. Fakat eğer biz Amerika gibi büyük bir devletin kefaleti altında bir sulh yapacak olursak, ileride müsait şartlar oluşunca hemen döner faydamızı sağlarız. Her halde bir Amerika kefaletini kabul etmek zorundayız” (Orbay 1993: 255-256; Kandemir 1965: 28). Rauf Orbay, Kara Vasıf Bey’in de Refet Paşa’ya itiraz edenlere karşı mandanın gerekliliği konusunda bir konuşma yaptığını belirtmiştir. Bu konuşmasında Kara Vasıf Bey, manda isminden korkulmamasını, istenirse buna müzaheret (yardım etme) de denilebileceğini, mandanın Milletler Cemiyeti nizamnamesine dâhil olduğunu söylemiş ve ülkenin içinde bulunduğu durumu açıklayarak himaye olmadan bir kurtuluşun zor olduğunu belirtmiştir.

Rauf Bey aslında gerek Erzurum Kongresi’nde gerekse Sivas Kongresi’nde istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin iktisadi, fenni ve mali yardımının memnuniyetle kabul edileceğine dair bir kararın alındığını belirtmiştir. Sivas Kongresi sırasında bu yardımın Amerika’dan istenmesin de bir mahzurun bulunmadığını belirten Rauf Bey’e göre kurtuluş için Amerikan mandası veya müzahereti uygundur. Rauf Orbay hatıratında bu düşüncesini Sivas Kongresi’ndeki konuşmasında şu cümlelerle açıklamıştır: “...Avrupa’da memleketimizin taksimi mevzu bahis olmuştur. Paris Barış Konferansı’nda verilen karar göre yurdumuz İstanbul ve İzmir de dâhil olmak üzere büyük devletler arasında paylaştırılmıştır. Bu kararın bir tatbiki olarak İzmir Yunanlılara işgal ettirilmiştir. Biz zayıf kaldığımız sürece de bu taksim tehlikesi baki kalacaktır. Bu sebeple bir an evvel kuvvetlenmenin çaresini bulmamız lazımdır. Kanaatime göre bu da ancak tarafsızlığı malum olan Amerika’nın yardımını kabulle kabil olabilir” (Orbay 1993: 257). Rauf Orbay bu açıklamalarına rağmen kongrede manda ve himaye konusunda bir anlaşmaya varılamaması üzerine Amerikan Kongresi’ne müracaatla bir heyetin incelemelerde bulunmak üzere ülkemize gelmesini teklif etmiştir.

1.4. Hatıratı Işığında Ali Fuat Paşa’nın Manda ve Himayeye Karşı Tutumu

Ali Fuat Paşa, “Milli Mücadele Hatıraları” isimli kitabında; Wilson prensiplerinin tatbiki sırasında Amerika’nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde bir manda olması fikrinin ortaya atıldığını belirtmiştir. Filistin ve Suriye’yi dolaştıktan sonra İstanbul’a gelen bir Amerikan heyeti İstanbul’daki genel havayı yoklamış ve bazı devlet adamlarını Amerikan mandasına taraftar olarak gör-

müştü. İstanbul'daki Amerikalı heyet bir Amerikan mandasının talep edilmesi halinde bunun Amerikan senatosunda dikkate alınacağını belirtmişti. Milli Mücadele'nin İstanbul temsilcisi Kara Vasıf Bey, İstanbul'daki bu eğilimi Ali Fuat Paşa aracılığıyla M. Kemal Paşa'ya bildirmişti (Cebesoy 2017: 227-228).

Ali Fuat Paşa manda ve himaye konusunda İstanbul'daki aydınların neden Amerika'yı tercih ettiklerini şu tespitlerle açıklamıştır:

a) İngilizlere güvenilemezdi. Çünkü 26 Nisan 1915'te Londra'da Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına dair yapılan anlaşma, Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesine dayanılarak uygulanmaya başlanmıştı. Yani İngiliz mandasını istemek bölünmüş bir Osmanlı Devleti'ne razı olmak demektir.

b) Fransızlara da güvenilemezdi. Çünkü onlar da bazı muhteris politikacılarının etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun yağmasından aslan payını koparmanın peşine düşmüşler ve Türkiye ile olan tarihi dostluklarını unutmuşlardı. Bu unutkanlık Fransızlara Türkiye'deki sempatisini kaybettirmişti. Bu nedenlerden dolayı Fransız mandası da kabul edilemezdi.

c) İtalyanlara gelince onların da Doğu'da genişleme siyaseti takip ettiği bilinen bir şeydi. Onlar da Londra Anlaşması ile kendilerine verilen Antalya ve civarını işgal etmişti. Ayrıca Trablusgarp ve On İki Ada'nın İtalyanlar tarafından işgalinin üzerinden henüz on yıl bile geçmemişti. Bu yüzden onlara da güvenilemezdi.

Sonuç itibarıyla bu üç devletin Mondros Ateşkesinden sonra bile devam eden işgal politikaları manda ve himaye konusunda İstanbul'daki devlet adamlarını bu ülkelerden uzaklaştırmıştı. Geriye bir tek Wilson Prensiplerini yayınlamaya Türkiye'nin güvenini kazanan Amerika Birleşik Devletleri kalmıştı (Cebesoy 2017: 228-229). Bu devlet, diğer üç devletin paylaşımçı zihniyetine karşı daha insani gayeler taşıdığından dolayı tercih ediliyordu. Ali Fuat Paşa, Amerikan mandasını isteyenlerin en önemli dayanağının Wilson Prensipleri Beyannamesi'nin on ikinci maddesi olduğunu belirtmişti. Bu madde hali hazırdaki Osmanlı Devleti'nin Türk olan kesiminin hâkimiyet haklarını tanımaktaydı. İstanbul'daki manda yanlısı kimseler de on ikinci maddede bulunan bu ifadenin Osmanlı İmparatorluğu'nun eski sınırlarına gönderme yaptığını belirterek Amerikan mandasının kabulünü istemekteydiler. Çünkü Wilson Prensipleri yayımlandığı tarihte Türk ordusu henüz silah bırakmamıştı. Mondros Mütarekesi ile belirlenen hudutlar dâhilinde ise Türkler çoğunluğu oluşturmaktaydı (Cebesoy 2017: 229-230).

Ali Fuat Paşa hatıratında, İstanbul'daki aydın ve askerlerin çoğunun Amerikan mandasını diğerlerinden yani İngiltere, İtalya ve Fransa'dan daha az zararlı bulduklarından dolayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu aydın ve askerlerin vatanperverliklerinden şüphe edilmedi ve bizde etmedik, diyen Ali Fuat Paşa hatıratında, manda ve himayenin kendisi gibi Anadolu'da silahlı mücadeleye başlayanlarca müzakere edildiğini ve bunun reddedildiğini belirtmiştir. Ali Fuat Paşa'nın bu ifadesinden manda ve himaye yolu ile vatanın kurtuluşuna inanmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Aslında o da manda konusunda M. Kemal Paşa'dan farklı düşünmemektedir. Ali Fuat Paşa manda ve himayeyi reddetmenin Amerikan yardımına verilen önemi azaltmadığını belirtmiştir. Ali Fuat Paşa bu yardıma verdikleri önemi en güzel M. Kemal Paşa'nın 19 Temmuz 1919 tarihli telgrafının açıkladığını belirtmiştir. Yirminci Kolordu Komutanlığı'na çektiği bu telgrafında M. Kemal Paşa, Amerikan manda ve himayesinin dikkatli bir şekilde tahlilini ve bunun milli amaçlara uygun olup olmadığının incelenmesini istemiştir. Amerikan mandasının kabulü halinde istiklal ve hâkimiyetin korunup korunamayacağını belli olmadığını söyleyen M. Kemal Paşa telgrafında, İstanbul'daki manda taraftarlarından bu konunun da aydınlatılmasını istemiştir. M. Kemal Paşa telgrafının devamında, istiklal ve hâkimiyete hiçbir şekilde halel getirmemek şartıyla Amerikalıların iktisadi ve fenni yardımından bir zarar gelmeyeceğini de belirtmiştir (Cebesoy 2017: 230). M. Kemal Paşa ilgili telgrafında, manda veya Amerikan yardımı konusunda gerekli ve yeterli bilgiler edinildikten sonra bunun Vilayet-i Şarkiye Kongresi (Erzurum Kongresi) ve Sivas Kongresi'nde müzakere edileceğini de belirtmiştir.

Manda ve himaye konusu hem Erzurum hem de Sivas Kongresi'nde müzakere edilmiş ve her iki kongrede de ülkeyi doğrudan doğruya herhangi bir devletin güdümüne sokacak bir karar alınmamıştır. Kısaca doğrudan manda ve himayenin kabulünü öngören bir karar alınmamıştır. Ancak gerek Erzurum Kongre beyannamesindeki "Camia-yı Osmaniye" ifadesi gerekse Erzurum ve Sivas Kongre beyannamelerinin yedinci maddesindeki "herhangi bir devlet" ifadesi manda ve himaye taraflarınca Amerikan mandasının istendiği şeklinde yorumlanmıştır. Camia-yı Osmaniye ifadesinin bazı kesimlerce Mondros'tan önceki Osmanlı sınırları olarak yorumlanmış ve bundan hareketle Amerika'dan savaştan önceki sınırları ile bütün Osmanlı Devleti'ni manda ve himayesine almasının istendiği şeklinde bir algı oluşmuştur. Ali Fuat Paşa hatıratında bu konuya Erzurum Kongre Beyannamesi'nin altıncı maddesinde belirtilen ifa-

delerin açıklık getirdiğini söylemiştir. Bu maddede, 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkesi imzalandığı tarih itibarıyla elde kalan toprakların milli hudutları oluşturduğu belirtilmişti (Cebesoy 2017: 231). Yedinci maddede ise herhangi bir şekilde manda ve himayeden bahsedilmemekle birlikte dış yardımın hangi koşullarda kabul edileceği açıklanmıştı. Bu maddeye göre, ülkenin bağımsızlık ve hâkimiyetine hâlel getirmemek şartı ile memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi bir devletin yardımının memnuniyetle kabul edileceği belirtilmişti. Ali Fuat Paşa buradaki herhangi bir devlet ifadesi ile Amerika Birleşik Devletleri’nin kastedildiğini, çünkü bu tarihlerde büyük devlet olarak sadece Amerika’nın Türkiye üzerinde istila emeli beslemediğini belirtmiştir (Cebesoy 2017: 232). Ancak M. Kemal Paşa “Nutuk” ta bu ifade ile özellikle kastedilen bir devletin olmadığını söylemiştir.

Ali Fuat Paşa, Sivas Kongresi sonunda Amerikan Kongresi’ne çekilen telgrafa hatıratında, “Tarihi Bir Vesika” başlığıyla yer vermiştir. Bu telgrafta, ABD’den Osmanlı Devleti’nin her tarafında hüküm süren şartları incelemesi amacıyla bir heyet göndermesi istenmektedir. Özel olarak bir manda ve himaye talebi söz konusu değildir. Ali Fuat Paşa; “...Görülüyor ki bu telgrafta da manda meselesine temas edilmemiştir. Çünkü kongre kararları açıktır, mandayı reddetmiştir (Cebesoy 2017: 232-233)” diyerek kongre kararlarına rağmen mandanın istendiğine dair söylentilere cevap vermiştir.

SONUÇ

Hatırat türünden eserler yaşanmışın tespitinde oldukça önemli kaynaklardır ve bu eserler tarih araştırmalarında çok önemli bir yer işgal eder. Özellikle siyasi tarih çalışmalarında hatıralar vazgeçilmez kaynaklar arasındadır. Çünkü bu türden hatıraların içeriğindeki yazışmaların her biri bir belge niteliğindedir. Bu çalışmada kullandığımız hatıralar da bu türden olup içeriğinde çok sayıda yazışmanın bulunduğu hatıralardır.

Milli Mücadele Dönemi’nde manda ve himaye konusunu ele aldığımız bu çalışmanın temelini Milli Mücadele liderlerinin hatıralarını oluşturmaktadır. Faydalandığımız hatıralardan elde ettiğimiz sonuca göre Milli Mücadele’nin başarısı dış yardım alınmaksızın mümkün görülmemiştir. Bu düşünce hem İstanbul’daki hem de Anadolu’daki asker ve aydınların çoğunda hâkimdir. Özellikle Wilson Prensiplerini yayınlayarak I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan devletlerin sempatisini ve güvenini kazanan Amerika, manda ve himaye için en

uygun aday olarak görülmüştür. Amerikan mandasına girme düşüncesi gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'da birçok taraftar toplamıştır. Halide Edib, Kara Vasıf Bey, Bekir Sami Bey, İsmail Fazıl Paşa gibi önemli isimler yazdıkları mektuplar ve çektikleri telgraflarla Milli Mücadele'nin lider kadrosunu manda ve himaye düşüncesine yaklaştırmaya çalışmışlardır. Esasında gerek Erzurum Kongresi'nde gerekse Sivas Kongresinde manda ve himayenin kabulü konusunda herhangi bir karar alınmamış olmasına rağmen; her iki kongrede de dış yardım alınmaksızın kurtuluşun zor olacağı kabul edilmiştir. Ancak dış yardımın hangi koşullarda kabul edileceği de bu kongre beyannamelerinin yedinci maddesinde açıklanmıştır.

Hatıralarını çalıştığımız dört liderin de manda ve himaye konusundaki baskın görüşü, Erzurum ve Sivas Kongre Beyannamelerinin ilgili maddelerinde (6. ve 7. Madde) belirtilen şartlar dâhilinde bir dış yardım almaktır. Ancak böyle olmasına rağmen bu liderler hatıralarında manda ve himayeye istekli olma konusunda birbirlerini mandacı olmakla itham etmişlerdir. Bu konuda M. Kemal Paşa, Rauf Bey'i mandacı olmakla suçlarken, Rauf Bey ve dolaylı yollardan Kazım Karabekir de Mustafa Kemal'in manda ve himayeyi savunduğunu belirtmiştir. Ali Fuat Paşa ise hatıratında manda ve himaye konusunda diğer liderleri doğrudan suçlayıcı ifadeler kullanmamıştır.

Rauf Orbay'ın mandacı olmadığını Mazhar Müfit yazdığı hatıratında belirtmiştir. Kazım Karabekir ise manda ve himayeye karşı sert bir tutum takınmış olmasına rağmen Sivas'ta 28 Ağustos 1919 tarihinde bu konunun M. Kemal Paşa ve Rauf Orbay ile bir kez daha müzakere edildiğini ve nihayet çaresiz kalırsa memleketin bağımsız kalması ve parçalanmaması şartıyla Amerikan yardımına taraftar olunacağını kabul etmişti. Manda ve himaye konusunda Ali Fuat Paşa da diğer liderlerle aynı görüşleri paylaşmaktadır. Sonuç olarak şu söylenebilir ki Milli Mücadele'nin lider kadrosu her ne kadar hatıralarında birbirlerini mandacı olmakla suçlamış olsalar bile aslında manda ve himaye konusunda birbirlerinden farklı düşüncelerde değiller. Amaç ülkenin egemenlik hakları ve tam bağımsızlığı olduğu için manda ve himaye bu dört lider tarafından da sakıncalı bulunmuştur.

KAYNAKÇA

AKAR, Şevket Kamil-Karakoç, İrfan (2004), “Siyasi Tarih Kaynağı Olarak Hatırat ve Gezi Notları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul, 383-421.

ALTINOVA, Banu (2003), “Kavram Kargaşası Çerçevesinde Edebi Bir Tür Olarak Hatıra”, *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, cilt:4, Sayı:6, 3-12.

ATATÜRK, Mustafa Kemal (2009), *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ATATÜRK (2017), *Mustafa Kemal, Medeni Bilgiler (Uygarlık Bilgileri)*, İstanbul: Örgün Yayınevi.

Atatürk’ün Milli Dış Politikası (1994), I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1997), I-III, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Atatürk’ün Bütün Eserleri (2003), III, İstanbul: Kaynak Yayınları.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1976), *Tek Adam*, II, İstanbul: Remzi Kitabevi.

AYTEPE, Oğuz, (1999-2003), “Milli Mücadelede Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşımı”. *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 24, 475-486.

BİRİNCİ, Ali, (1998), “Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: 41, 611-620.

CEBESOY, Ali Fuat (2017), *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları.

CEBESOY, Ali Fuat (2011), *Bilinmeyen Hatıralar (Kuva-yı Milliye’nin İç Yüzü)*, İstanbul: Temel Yayınları.

ÇANDIR, Muzaffer (2001), “Türk Edebiyatında Hatıra Türü ve Samet Ağaoğlu’nun Hatıra Kitapları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, Konya, 53-82.

ÇEVİKEL, Nuri (2010), “Çanakkale Muharebelerine Dair Gayriresmi Yeni Bir Belge: “Hâtırât-ı Esâret”, *History Studies / International Journal of History*, Vol. 2/3, 89-128.

DEMİRTAŞ, Bahattin, (2017), Tarih Yazımında Hatırat Ve Günlüklerin Yeri ve I. Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi Örneği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 165-182.

KANDEMİR, Feridun (1965), *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul: Sinan Matbaası.

KANSU, Mazhar Müfit (1997), *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KARABEKİR, Kazım (1995), *İstiklal Harbimiz*, I- V, İstanbul: Emre Yayınları.

KARABEKİR, Kazım (2005), *Paşaların Kavgası*, İstanbul: Emre Yayınları.

KARABEKİR, Kazım (2009), *Günlükler, I-II*, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

KARABEKİR, Kazım (1951), *İstiklal Harbimizin Esasları*, I, Sinan Matbaası Neşriyat Evi.

OKAY, M. O. (1997), “Hatırat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 445-449.

ORBAY, Rauf (1993), *Cehennem Değirmeni(Siyasi Hatıralarım)*, II, İstanbul: Emre Yayınları.

ÖZDEMİR, Emin (1972) “Anı ve Anı Dilimiz Üzerine”, *Türk Dili Dergisi* (Anı Özel Sayısı), Cilt: 25, Sayı: 246, 398-402.

SAMİ, Şemsettin (2013), *Kamûs-î Tükî*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Begüm SOYSAL

**KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK RAPORLAMASI VE TÜRK ŞİRKETLERİ
ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ**

Kenan DEMİREL

MİLLİ MÜCADELE LİDERLERİNİN HATIRATI İŞİĞİNDA MANDA VE HİMAYE

Metin BİLAL

BUDİZM İNANCININ TÜRK DEVLETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Cengiz GÜLER

**İBN NAZİF'İN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERLERİ HAKKINDA BİR
DEĞERLENDİRME**

Önder Bilal GELGÖR

**ÇARLIK RUSYASI'NIN TÜRKİSTAN COĞRAFYASI'NDAKİ FAALİYETLERİ
VE BAŞKURT LİDER SALAVAT YULAYEV**

Sait YILDIRIM

SİNDRELLA KOMPLEKSİ: ÇAĞDAŞ KADINDA BAĞIMSIZLIK KORKUSU

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

e-ISSN 2618-6187
ISSN 2587-2001

9 772587 200005